

ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐ ՎԱՐԴ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴԻՄԱՆԿԱՐԸ

ԼԻԼԻԹ ԱՐՏԵՄՅԱՆ*

Հոգվածը ներկայացնում է հայ կոմպոզիտորական արվեստի արդի շրջափուլի տաղանդավոր և ինքնատիպ ներկայացուցիչներից մեկի՝ կոմպոզիտոր, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, Համամիութենական և հանրապետական մրցույթների դափնեկիր պրոֆեսոր Վարդ Գևորգի Մանուկյանի ստեղծագործական գործունեությունը: Առաջին անգամ համակողմանի ուսումնասիրվել և ներկայացվել են Վարդ Մանուկյանի գործունեության հիմնական՝ ստեղծագործական և մանկավարժական ուղղությունները, ստեղծագործությունների ամբողջական ցանկը և գործունեության հետ կապված փաստական նյութը: Կոմպոզիտորը ծավալել է ակտիվ ստեղծագործական գործունեություն հետևյալ՝ կանտատ-օրատորիայ, սիմֆոնիկ, կամերային, խմբերգային և վոկալ, էստրադային և ջազ երաժշտության ժանրերում, որտեղ գերակշռում են վոկալ և խմբերգային երկերը: Ստեղծագործական ակտիվ գործունեությանը զուգընթաց կոմպոզիտորը ծավալել է նաև մանկավարժական գործունեություն երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում: «Անուրջներ» խորագրով նրա վոկալ և խմբերգային ստեղծագործություններից բաղկացած երկհատորյա ուսումնամեթոդական ձեռնարկը նախատեսված է միջին և բարձրագույն երաժշտական ուսումնական հաստատությունների կրթական ծրագրերում ընդգրկելու համար:

Բանալի բառեր՝ Վարդ Մանուկյան, կոմպոզիտոր, օրատորիա, կանտատ, «Խոստովանություն» սիմֆոնիա, կամերային երաժշտություն, վոկալ երաժշտություն, խմբերգային երաժշտություն:

Ներածություն

Հայ կոմպոզիտորական արվեստի արդի ներկայացուցիչների ստեղծագործական գործունեության ուսումնասիրությունը հայ երաժշտ-

* ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի ավագ գիտաշխատող, արվեստագիտության թեկնածու, Հայաստանի կոմպոզիտորների միության երիտասարդական մասնաճյուղի ղեկավար, l.artemyan@mail.ru, հոգվածի ներկայացնելու օրը՝ 01.02.2023, գրախոսելու օրը՝ 10.03.2023, տպագրության ընդունելու օրը՝ 10.05.2023:

տագիտության կարևորագույն ճյուղերից է: Ինչպես հայտնի է, հայ դասական կոմպոզիտորական արվեստի շուրջ երկդարյա պատմության ընթացքում իրենց ուրույն տեղն են զբաղեցրել նաև հայուհի կոմպոզիտորները՝ Գոհարիկ Ղազարոսյանը, Գայանե Չեքոտարյանը, Գեղունի Չթյանը և այլք: Արդի շրջափուլի տաղանդավոր և ինքնատիպ ներկայացուցիչներից է կոմպոզիտոր, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, Համամիութենական և հանրապետական մրցույթների դափնեկիր, պրոֆեսոր Վարդ Գևորգի Մանուկյանը¹:

Վարդ Մանուկյանը ծնվել է 1955 թվականի հունվարի 12-ին, Էջմիածնում: Ապագա կոմպոզիտորն իր առաջին երաժշտական քայլերը կատարել է Էջմիածնի Մակար Եկմալյանի անվան թիվ 1 երաժշտական դպրոցում: Նրա ստեղծագործական ունակություններն ի հայտ են եկել դեռևս աշակերտական տարիներին. դաշնամուրի ուսուցչուհի Ռիմա Հայկի Հարությունյանը և մի շարք այլ մանկավարժներ, նկատելով տաղանդաշատ աղջնակի ստեղծագործական ձիրքը, նրան հորդորել են ուսումնառությունը շարունակել Երևանում և աշակերտել կոմպոզիտոր Էդուարդ Բաղդասարյանի ստեղծագործական մասնագիտական դասարանում: Սակայն Վարդ Մանուկյանն ընդունվել է Երևանի Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի նախ երաժշտության տեսության բաժինը և ուսանել երաժշտագետ, մանկավարժ, ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության թեկնածու, պրոֆեսոր Էդուարդ Փաշինյանի (1923-2004) մասնագիտական դասարանում՝ զուգահեռ հաճախելով կոմպոզիտոր, դաշնակահար, մանկավարժ, ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, պրոֆեսոր Էդուարդ Բաղդասարյանի (1922-1987) կոմպոզիցիայի ֆակուլտատիվ դասընթացներին: «Վառ և ինքնատիպ էին խստապահանջ Էդուարդ Իվանիի դասերը, որոնք լեցուն էին ազգային և համաշխարհային երաժշտարվեստի արժեքավոր նմուշների ստեղծագործական առանձնահատկությունների բացահայտմամբ, յուրօրինակ հարմոնիկ հնարների ներկայացմամբ, ստեղծագործական մտքի զարգացման և լայն հորիզոններ բացելու հնարավորությամբ»²: Պատանի կոմպոզիտորի այդ

¹ Վ. Մանուկյանի վերաբերյալ տեղեկություններ ենք քաղել նրա անձնական արխիվում պահվող նյութերից:

² Վ. Մանուկյանի հետ անձնական զրույցից, 5 ապրիլի, 2023թ.:

շրջանի ստեղծագործություններից են թավջութակի և դաշնամուրի համար գրված Սոնատը³ և գործիքային մի շարք այլ ստեղծագործություններ:

Հատկանշական է, որ ուսումնարանում երաժշտատեսական գիտելիքների ձեռքբերումն ամուր հենարան էր հանդիսանալու հետագա ստեղծագործական որոնումների, ուրույն գրելաոճի և մտածելակերպի ձևավորման գործում:

1974-ին գերազանցությամբ ավարտելով ուսումնարանի երաժշտության տեսության բաժինը, երիտասարդ երաժիշտն ընդունվում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի կոմպոզիցիայի բաժինը և ուսումնառությունը շարունակում կոմպոզիտոր, մանկավարժ, երաժշտական-հասարակական գործիչ, ԽՍՀՄ Ժողովրդական արտիստ Գրիգոր Եղիազարյանի ստեղծագործական դասարանում: «Գ. Եղիազարյանի դասերին տիրում էր ստեղծագործական որոշ ազատություն, ինչը նպաստում էր ինքնուրույն աշխատանքի կազմակերպմանը և ուրույն կոմպոզիտորական դիմագծի ձևավորմանը»⁴: Ի դեպ, կոնսերվատորիայում ուսանելու տարիներին Վ. Մանուկյանին «Գործիքավորում» առարկան դասավանդել է XX դարի նորարար կոմպոզիտոր Ավետ Տերտերյանը, ում հետ ստեղծագործական համագործակցությունը շարունակվել է ուսումնառությունից հետո երկար տարիներ ևս:

Ծանրակշիռ է ԽՍՀՄ Ժողովրդական արտիստ, պրոֆեսոր Էդվարդ Միրզոյանի (1921-2012) դերը նրա մասնագիտական հմտությունների կատարելագործման հարցում: Դեռևս կոնսերվատորիայի առաջին կուրսում Վ. Մանուկյանն իր երաժշտական ակնառու ընդունակությունների շնորհիվ գրավել էր կոմպոզիտորի ուշադրությունը: Է. Միրզոյանի՝ տարբեր տարիների արժեքավոր խորհուրդները մեծապես նպաստել են ստեղծագործական պրպտումների ընթացքում ճշգրիտ լուծումներ գտնելուն: «Է. Միրզոյանը ֆենոմենալ երևույթ էր հայ երաժշտական իրականության մեջ և իմ համակրելի կոմպոզիտորներից մեկը»⁵:

³ Սոնատը հետագայում թվագրվել է 1985-ով:

⁴ Վ. Մանուկյանի հետ անձնական զրույցից, 5 ապրիլի, 2023թ.:

⁵ Վ. Մանուկյանի հետ անձնական զրույցից, 5 ապրիլի, 2023թ.:

1979-ին ավարտելով կոնսերվատորիան՝ Վ. Մանուկյանը մերժում է ավարտական պետական քննական հանձնաժողովի նախագահ՝ կոմպոզիտոր, ՌՍՖՍՀ ժողովրդական արտիստ, պրոֆեսոր Ալբերտ Լեմանի⁶ (1915-1998)՝ Մոսկվայի Պ. Չայկովսկու անվան պետական կոնսերվատորիայի ասպիրանտուրայում ուսումնառությունը շարունակելու առաջարկը և նվիրվում ստեղծագործական անխոնջ գործունեությանը, իսկ 1989-ին հրավիրվում է հարազատ Կոնսերվատորիա՝ դասավանդելու «Երաժշտության տեսության» ամբիոնում:

Հոգվածում նպատակ ունենք առաջին անգամ համակողմանի ուսումնասիրել և ներկայացնել Վարդ Մանուկյանի գործունեության հիմնական՝ ստեղծագործական և մանկավարժական ուղղությունները, ի մի բերելու նրա ստեղծագործությունների ամբողջական ցանկը և գործունեության հետ կապված փաստական նյութը:

Ստեղծագործական գործունեություն

Կոմպոզիտորը ծավալել է ակտիվ ստեղծագործական գործունեություն կանտատ-օրատորիալ, սիմֆոնիկ, կամերային, խմբերգային, վոկալ, էստրադային, ջազ երաժշտության ժանրերում, որտեղ գերակշռում են վոկալ և խմբերգային երկերը⁷:

Կոմպոզիտորի ստեղծագործական հետաքրքրությունների կենտրոնում է վոկալ և խմբերգային երաժշտությունը: Նրա բազմաթիվ վոկալ և խմբերգաշարերը գրված են ինչպես հայ դասականների՝ Միսաք Մեծարենցի, Դանիել Վարուժանի, Հովհաննես Թումանյանի, Վահան Տերյանի, Եղիշե Չարենցի, Պարույր Սևակի, Մատթեոս Ջարիֆյանի և ժամանակակից՝ Մանվել Ադամյանի, Մարո Մարգարյանի, Վաչագան Հովհաննիսյանի, Հովիկ Հովեյանի, այնպես էլ ֆրանսիացի բանաստեղծների՝ Արթյուր Ռեմբոյի և Պոլ Վեռլենի խոսքերով: Կոմպոզիտորը հատկապես մեծ ակնածանքով է վերաբերվել 20-րդ դարի հայ ինք-

⁶ 1971-ից Ա. Լեմանը ղեկավարել է Մոսկվայի Պ. Չայկովսկու անվան պետական կոնսերվատորիայի կոմպոզիցիայի ամբիոնը, որը 1997-ին նրա ջանքերով վերակազմավորվել է և դարձել ինքնուրույն ֆակուլտետ: Կոմպոզիտորը հրաժարվել է ղեկանի պաշտոնից և շարունակել դասավանդել նույն ֆակուլտետում մինչև 1998 թվականը:

⁷ Վ. Մանուկյանի նվագախմբային, կամերային, երգչախմբային, վոկալ ստեղծագործությունների ցանկը տե՛ս հոդվածի վերջում:

նատիպ բանաստեղծ, գրող և թարգմանիչ Ե. Չարենցի ստեղծագործությանը: Ինչպես նշում է Վ. Մանուկյանը. «Ե. Չարենցի երաժշտականությամբ հագեցած քնարերգությունը, դրամատուրգիական հենքն իր բանաստեղծական լեզվով մշտապես ոգեշնչել է ինձ ստեղծագործական գործունեության բոլոր փուլերում»⁸: Ե. Չարենցի ստեղծագործությունը հարազատ է կոմպոզիտորին թե՛ ոգով, թե՛ հուզական արտահայտչականությամբ, ինչն էլ երաժշտական հիանալի մարմնավորում է ստացել նրա վոկալ և խմբերգային շարերում: Ի դեպ, Ավստրիայի Գրաց քաղաքում կայացած “World Choir Games” համաշխարհային երգչախմբային հինգերորդ մրցախաղերի ընթացքում «Ավետիս» երգչախումբը խմբավար Նաիրի Պարտակչյանի՝ ղեկավարությամբ կատարել է բանաստեղծի խոսքերով գրված «Աշնան տեսիլք» խմբերգաշարը և «ժամանակակից երաժշտություն» անվանակարգում արժանացել ոսկե մեդալի:

Կոմպոզիտորի համար ստեղծագործական ներշնչման անսպառ աղբյուր են ամուսնու՝ հայ բանաստեղծ, թարգմանիչ, ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ Հովիկ Հովեյանի երկերը: Տասնինը բանաստեղծական ժողովածուների («Տունը ծաղկաթերթիկի վրա» (1979), «Արահետ» (1990), «Արեգակն արդար» (1997), «Կեսգիշերային լիբրետո» (2006) ևն) հեղինակի բազմաթիվ ստեղծագործություններ գրական հիմք են ծառայել մի շարք վոկալ և խմբերգաշարերի համար: Ի դեպ, Հ. Հովեյանի խոսքերով են գրվել նաև հատուկ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու համար «Ձոներգ եկեղեցուն» խմբերգը, ինչպես նաև Արմավիրի (2009) և Սյունիքի (2010) մարզերի օրհներգերը՝ երգչախմբի և դաշնամուրի համար:

Հրաշալի տիրապետելով վոկալ երաժշտության կատարողական արվեստի առանձնահատկություններին և արտահայտչամիջոցների զինանոցին, խոսքի և մեղեդու ճշգրիտ համադրությանը՝ կոմպոզիտորը վոկալ շարերում իրեն հարազատ երաժշտական լեզվով մարմնավորել է լիրիկական տրամադրության ազատասիրությունը և փիլիսոփայական խորությունը: Ստեղծագործությունները դիթմիկ և ինտոնացիոն կառուցվածքով սերտորեն կապված են հայ ժողովրդական

⁸ Վ. Մանուկյանի հետ անձնական զրույցից, 5 ապրիլի, 2023թ.:

⁹ Հետագայում՝ Նաիրի Գրեյս Պարտակչյան:

երաժշտությանը: Կոմպոզիտորի վոկալ ստեղծագործությունների ռիթմական կառուցվածքի առանձնահատկություններին է անդրադարձել արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Կարինե Զաղացպանյանը. «Միանգամայն ակնհայտ է, որ հայ կոմպոզիտորների վոկալ ստեղծագործությունները ռիթմիկ արտահայտչականությամբ ցայտուն են: Ինչ վերաբերում է շարադրանքին, այստեղ առկա է երկու միտում: Վաղ շրջանի ստեղծագործություններում հիմնականում գերակշռում է պարային դասավորությունը: Բավական է նշել, որ Ռոմանոս Մելիքյանի ռոմանսների 88%-ը և Հարո Ստեփանյանի ռոմանսների 55%-ը ներկայացնում են պարային ժանրը: Իսկ ժամանակակից կոմպոզիտորների ստեղծագործություններում նկատելի շրջադարձ կա արտահայտչականության դեկլամացիոն տեսակի ուղղությամբ: Դա և՛ մեղեդիացված ասերգայնությունն է, և՛ երգային-ռեչիտատիվ շարադրանքը (Ա. Բաբայան, Ե. Երկանյան, Ս. Ռոստոմյան, Ռ. Սարգսյան, Լ. Չաուշյան, Գ. Չթյան) և ռեչիտատիվ-իմպրովիզացիոն շարադրանքը (Վ. Բաբայան, Ա. Ոսկանյան, Մ. Իսրայելյան, Տ. Մանսուրյան, Ռ. Սարգսյան, Լ. Չաուշյան): Առավել քիչ է հանդիպում երգային բնույթի շարադրանքը (Հ. Մելիքյան, Է. Սադոյան) և հազվադեպ վերոնշյալ բոլոր առանձնահատկությունների համադրումը, այսինքն՝ և՛ դեկլամացիոն, և՛ երգային, և՛ պարային ինչպես Վարդ Մանուկյանի ստեղծագործություններում է»¹⁰:

Հատկանշական է, որ դեռևս կոնսերվատորիայում ուսանելու տարիներին Վ. Մանուկյանի վոկալ և խմբերգային ստեղծագործություններն արժանացել են մրցանակների Համամիութենական մրցույթներում. 1977-ին Վահան Տերյանի խոսքերով երկսեռ երգչախմբի համար գրված ա կապելլա «Պոեմն»¹¹ արժանացել է 3-րդ մրցանակի: Ուշագրավ է, որ Մոսկվայում կայացած մրցանակաբաշխության ընթացքում հանձնաժողովի նախագահ Ա. Լեմանը, դափնեկրին տեսնելով բեմում, զարմացել է և արձագանքել. «Я думаю, что композитор

¹⁰ Джагацпаян К. По следам ритмов национальной музыки, Ереван, «Маштоц», 1999, стр. 63-64.

¹¹ Ստեղծագործությունն ունի նաև «Մրրկահավ» անվանումը, սակայն վերջնական տպագրվել է որպես «Պոեմ»:

мужчина!»¹²: Այսպես, առաջին ստեղծագործական լուրջ հաջողությունը հաստատվում է ընդամենը մեկ տարի անց, և Պարույր Սևակի խոսքերով գրված «Դու չկաս» վոկալ շարքի համար Վ. Մանուկյանին շնորհվում է 2-րդ մրցանակ (1978):

Կոմպոզիտորի կոնսերվատորիայի ավարտական աշխատանքը՝ կանտատ-օրատորիալ ժանրի առաջին՝ «Վահագնին» օրատորիան երգչախմբի, սիմֆոնիկ նվագախմբի և մենակատարների համար (խոսք՝ Ե. Չարենցի, 1979), 1980 թվականին նույնպես արժանացել է Համամիութենական մրցույթի 3-րդ մրցանակի: Ի դեպ, շուրջ 30 տարի անց, Վ. Մանուկյանը կրկին անդրադարձել է վերոնշյալ ժանրին և գրել «Տաղեր և խաղեր» կանտատը՝ խառը երգչախմբի և լարային նվագախմբի համար (խոսք՝ Հ. Հովեյանի, 2018):

Կոմպոզիտորի գրչին են պատկանում նաև հայ հոգևոր երաժշտության հայտնի նմուշների նրբաճաշակ և յուրօրինակ մշակումներ. նա ծայնի և դաշնամուրի համար փոխադրել է Պետրոս Ղափանցու «Առավոտյան քաղցր և անուշ», Պաղտասար Դպիրի «Ի ննջմանէդ արքայական», Գրիգոր Նարեկացու «Հավիկ» տաղերը, որոնք բազմիցս հաջողությամբ հնչել և իրենց ուրույն տեղն են զբաղեցրել ՀՀ վաստակավոր արտիստ Աննա Մալիլյանի երգացանկում:

Վ. Մանուկյանի ստեղծագործությունների ինքնատիպ և վառ մեկնաբանությամբ աչքի են ընկնում նրա որդու՝ ՀՀ առաջատար ալտահար, միջազգային մրցույթների դափնեկիր, արվեստագիտության թեկնածու Վաչե Հովեյանի մեկնաբանումները: Կատարողական առումով բարդ ստեղծագործությունները հաջողությամբ հնչել են տաղանդավոր ալտահարի և՛ հայաստանյան, և՛ արտասահմանյան համերգների ժամանակ: Ուշագրավ է, որ ալտի և լարային նվագախմբի համար «Սասունցիներ» ռապսոդիան ի սկզբանե գրվել և հրատարակվել է որպես խմբերգ՝ «Գյուղական հարսանիք» խորագրով, սակայն Վ. Հովեյանի ցանկությամբ և հորդորով փոխադրվել է ալտի և լարային նվագախմբի համար և բազմիցս հնչել նրա անզուգական կատարմամբ: Ի դեպ, Վ. Հովեյանը 2004-ին վերակազմավորել և ղեկավարել է Արամ Խաչատրյան լարային քառյակը¹³, որի կազմում են Մերի Մարգարյանը

¹² Վարդ Մանուկյանի հետ անձնական զրույցից, 5 ապրիլի, 2023 թ.:

¹³ Ինչպես հայտնի է, 1982-ին Արամ Խաչատրյանի անվան պետական լարային

(առաջին ջութակ), Հայկ Վարդանյանը (երկրորդ ջութակ), Արամ Թալալյանը (թավջութակ): Քառյակի նվագազանկում, ի թիվս հայ և արևմրտաեվրոպացի կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների, ներառված են հայ դասական և ժամանակակից կոմպոզիտորների ստեղծագործություններ, այդ թվում՝ Վ. Մանուկյանի «Նվիրում Սայաթ-Նովային» հնգամաս սյուիտը, որը մեծ հաջողությամբ հնչել է Բեյրութում, Դամասկոսում, Հալեպում, Դեր-Զորում և ջերմ ընդունելության արժանացել երաժշտասեր լայն հասարակայնության շրջանում:

Վ. Մանուկյանը դաշնամուրի համար գրված միակ ստեղծագործությունը՝ «Պոեմը», նվիրել է դստերը՝ տաղանդավոր դաշնակահարուհի, միջազգային մրցույթների և ՀՀ նախագահի երիտասարդական մրցանակ պետական մրցույթի դափնեկիր Շողեր Հովեյանին, ում փայլուն կատարմամբ էլ առաջին անգամ հնչել է «Հայաստանի ժառանգություն. երիտասարդ տաղանդներ» համահայկական միջազգային մրցույթի երկրորդ փուլում:

Վ. Մանուկյանի ստեղծագործության մեջ մեր առանձնակի ուշադրությանն է արժանացել Սիմֆոնիան: Ինչպես հայտնի է, Մեծ եղեռնի թեման հուզել և իր արտացոլումն է գտել հայ կոմպոզիտորների երկերում¹⁴: Թեման չէր կարող վրիպել ազգային ոգով և մտածողությամբ համակված կոմպոզիտորի ստեղծագործական գրչից ևս: «Խոստովանություն» խորագիրը կրող առաջին և դեռևս միակ Սիմֆոնիան¹⁵ ձոն է 20-րդ դարի ամենասարսափելի ոճագործություններից մեկի՝ Հայոց

քառյակը հիմնադրել է և ղեկավարել ջութակահար, ալտահար, դիրիժոր, ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, պրոֆեսոր Զարեհ Սահակյանը (1933-1986), որը ղեկավարել է մինչև 1985-ը: 1985-2001 թվականներին կոլեկտիվը ղեկավարել է Արտաշես Մկրտչյանը:

¹⁴ Տե՛ս **Արևշատյան Ա.**, Մեծ եղեռնի թեման հայ արդի կոմպոզիտորների երկերում, Հայոց ցեղասպանություն-100. Ճանաչումից հատուցում միջազգային գիտաժողովի զեկուցման ժողովածու, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2016, էջ 478-486: **Ասատրյան Ա.**, Հայոց ցեղասպանության արձագանքները կոմպոզիտոր Արամ Սաթյանի ստեղծագործության մեջ, «Արվեստագիտական հանդես», 2021, N2, էջ 65-85 և այլն:

¹⁵ Ստեղծագործության մասին տե՛ս **Кузьмина А.**, Памяти жертв геноцида: Симфония “Исповедь” Вард Манукян, “Диалог культур” сборник научных статей, Гюмри, 2015, стр. 176-185.

ցեղասպանության զոհերի հիշատակին: Սա հեղինակի՝ 1915 թվականին Օսմանյան Թուրքիայում հայերի նկատմամբ իրագործված ցեղասպանության աննախադեպ դաժանությունների վերապրումների, տրամադրության և վիճակի խորհրդանշական ակնարկն է: Ողբերգական բնույթ և հակադիր տրամադրություններ՝ վիշտ և ըմբոստություն պարունակող ծրագրային միամաս Սիմֆոնիան տրոհված է ներքին երեք բաժինների, որը խարսխված է հայ հոգևոր և ժողովրդական երաժշտության գոհարների վրա: Առաջին՝ “Allegro moderato” բաժնում կոմպոզիտորը կիրառել է հայկական ժողովրդական «Նանի, բալա, նանի» օրորոցային երգը, “Adagio ma non troppo” նշումով երկրորդ մասում՝ Գրիգոր Նարեկացու «Մեղեդի ծննդյան» տաղը (Աստվածածնի տաղը): Երրորդ՝ “Lento lamentoso” եզրափակիչ բաժնում, որը հեղինակի բնութագրմամբ Ռեքվիեմ է, համադրվել են Կոմիտասի «Կույրը» բանաստեղծության խոսքերով գրած նրա «Աղոթք» խմբերգի «Տե՛ր իմ, Սե՛ր իմ, Լու՛յս տուր, Հու՛յս տուր» և ժողովրդական մեկ այլ՝ «Նանի, գառնուկ ջան» օրորի ինտոնացիաները: Խորագրի կերպարայնության իրականացման համար կոմպոզիտորը նրբորեն օգտվել է նվագախմբի լարային կազմի կամերային հնչողությունից, իսկ դրամատիկ բարդ խնդիրներն իրականացնելու համար՝ անհրաժեշտ տարբեր պոլիֆոնիկ հնարների կիրառությունից: Այս ստեղծագործության մեջ դրամատուրգիայի ուժն այնքան մեծ է, որ այն կարելի է համարել կոմպոզիտորի բարձրագույն ձեռքբերումներից մեկը: Կատարողական տեսանկյունից առաջնային խնդիրն է գեղարվեստական առումով համոզիչ ներկայացնել հակադրվող կերպարների ռելիեֆային ցուցադրումը՝ ճշգրտորեն նկատի ունենալով ստեղծագործության դրամատուրգիան:

Ի դեպ, Սիմֆոնիան ունի կատարողական հարուստ կենսագրություն և հնչել է ՀՀ առաջատար՝ Հայ կոմպոզիտորական արվեստի, Հայ ժամանակակից երաժշտության և Արամ Խաչատրյանի անվան միջազգային երաժշտական փառատոների համերգների ընթացքում:

Այսպես, Հայաստանի պետական սիմֆոնիկ նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար և գլխավոր դիրիժոր Սերգեյ Սմբատյանի նախաձեռնությամբ և ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ 2010 թվականից անցկացվող ամենամյա Հայ կոմպոզիտորական ար-

վեստի փառատոնի՝ 2011 թվականի «Բաբաջանյան-Ֆեստի» փակման համերգին ստեղծագործությունն առաջին անգամ մեծ հաջողությամբ հնչեց Հայաստանի պետական սիմֆոնիկ նվագախմբի կատարմամբ՝ դիրիժոր Սերգեյ Սմբատյանի մեկնաբանությամբ¹⁶:

2014 թվականից Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ Արամ Սաթյանի նախաձեռնությամբ և ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ (2015-ից) անցկացվող Հայ ժամանակակից երաժշտության առաջին փառատոնի փակման համերգին Սիմֆոնիան հնչեց Հայաստանի պետական կամերային նվագախմբի կատարմամբ՝ դիրիժոր Ռուբեն Ասատրյանի ղեկավարությամբ:

Իսկ 2017 թվականի հոկտեմբերի 11-ին Հայաստանի պետական սիմֆոնիկ նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար և գլխավոր դիրիժոր Սերգեյ Սմբատյանի նախաձեռնությամբ և ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ 2013 թվականից անց կացվող ամենամյա Արամ Խաչատրյանի 5-րդ միջազգային փառատոնի շրջանակում «Արամ Խաչատրյան» համերգասրահում Հայաստանի պետական սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ ելույթ ունեցավ հոլիվուդյան հայտնի դերասան Ջոն Մակկոլիչը, որը հետաքրքիր նոու հաու ներկայացրեց հայ երաժշտասեր հասարակայնությանը: Ռուս դաշնակահար Անաստասիա Տերենկովայի կատարմամբ հնչեց Ալֆրեդ Շնիտկեի՝ դաշնամուրի և նվագախմբի համար գրված կոնցերտը, որի հնչյունների ներքո դերասանը կարդաց արգենտինացի արձակագիր, նկարիչ Էռնեստո Սաբատոյի “Sobre heroes y tumbas” (հայերեն թարգմ. «Հերոսների և գերեզմանների մասին», 1961) նովելից «Պատում կույրերի մասին» գլուխը: Նախագծի երաժշտական խորհրդատու Սերգեյ Սմբատյանի առաջարկով դերասանը Վարդ Մանուկյանի «Խոստովանություն» սիմֆոնիայի երաժշտության հնչյունների ներքո կարդաց Գ. Նարեկացու «Մատյան ողբերգության» պոեմի «Ի Խորոց սրտի խոսք Աստծո հետ» Բան ԴԲ-ն անգլերեն թարգմանությամբ:

Վ. Մանուկյանը 1986-ից Հայաստանի կոմպոզիտորների միութե-

¹⁶ Տե՛ս Արտեմյան Լ., Հայ կոմպոզիտորական արվեստի փառատոնի դերն ու նշանակությունը հայ երաժշտության հանրահռչակման գործում, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի Տարեգիրք, հատոր Է, Երևան, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատ., 2022, էջ 163:

յան անդամ է: Կոմպոզիտորի ստեղծագործությունները պարբերաբար ընդգրկվել են Միության տարբեր համերգաշարերի և փառատոների ծրագրերում և արժանացել մրցանակների:

Այսպես, համաշխարհային երաժշտական գրականության մեջ քիչ չեն հանդիպում այնպիսի ստեղծագործություններ, որոնք երաժշտական մարմնավորում են ստացել՝ ոգեշնչվելով կտավներից: Նկարիչ Գևորգ Խաչատրյանի «Ֆլեյտահարուհի» կտավի ընծան կոմպոզիտորի մեջ հետաքրքիր մտահղացում առաջացրեց, և շուտով երիտասարդ կոմպոզիտորների ստեղծագործությանը նվիրված պլենումի (1990)¹⁷ կամերային երաժշտության համերգին ֆլեյտահար Տիգրան Գևորգյանի և հեղինակի կատարմամբ առաջին անգամ հնչեց երեք՝ «Արևածագ», «Կապույտ պար» և «Իրիկվան մեղեդի» վերտառությամբ «Երեք մանրանվագ» տրիպտիխը ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար, որը կիրառվել է նաև «Ես եղել եմ ինձանից առաջ» փաստավավերագրական ֆիլմում:

1985 թվականին Հայաստանի կոմպոզիտորների միությունը Հայաստանի երգչախմբային ընկերության հետ համատեղ նախաձեռնել էր Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթանակի 40-ամյակին նվիրված մրցույթ, որտեղ «ա կապելլա երգչախումբ» անվանակարգում Վարդ Մանուկյանի՝ երկսեռ երգչախմբի համար «Հաղթական» խմբերգային պոեմը՝ Վաչագան Հովհաննիսյանի խոսքերով, արժանացավ 3-րդ մրցանակի:

Վարդ Մանուկյանի ստեղծագործությունները պարբերաբար ներառվել են Հայ ժամանակակից երաժշտության փառատոնի ծրագրերում (2014, 2016, 2017): Իսկ 2016 թվականին «Պրեմիերա» խորագրով Հայ ժամանակակից երաժշտության փառատոնի ապրիլի 9-ին կայացած համերգի երկրորդ բաժինն ամբողջությամբ նվիրված էր կոմպոզիտորի նվագախմբային ստեղծագործություններին: Հնչեցին «Խոստովանություն» սիմֆոնիան լարային նվագախմբի և տամ-տամի համար, ժողովրդական պարային մեղեդիների, «Օրրիմ, օրրիմ» օրորոցայինի ինտոնացիաների և յուրատիպ ջազային դիթմերի ու համահնչյունների համադրությամբ «Սասունցիներ» ռապսոդիան ալտի և լարային

¹⁷ “Вестник”, 1990, N 1, январь-июнь, стр. 30.

նվագախմբի համար, ինչպես նաև երեք մասից բաղկացած և էքսպրեսիվ արտահայտչականությամբ հագեցած «Կրկնակի կոնցերտը» ջութակի, ալտի և լարային նվագախմբի համար՝ մենակատարներ Վաչե Հովեյանի, ջութակահար Անի Աղաբեկյանի, Հայաստանի պետական սիմֆոնիկ նվագախմբի և դիրիժոր Սերգեյ Սմբատյանի հիանալի մեկնաբանությամբ¹⁸:

Վարդ Մանուկյանի ստեղծագործությունները, ի թիվս հայաստանյան բազմաթիվ կատարումների, պարբերաբար հնչել են Ռուսաստանում, Ֆրանսիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Գերմանիայում, Իտալիայում, Պորտուգալիայում, Լեհաստանում, Բուլղարիայում, Լիբանանում, Սիրիայում, Իրաքում, Կիպրոսում և այլուր:

Ուշագրավ է, որ 1995 թվականի հոկտեմբերին Փարիզի հայկական Սուրբ Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցում տեղի ունեցան Վարդ Մանուկյանի վոկալ ստեղծագործություններից բաղկացած հեղինակային երկու համերգները՝ Աննա Մայիլյանի և Վարդ Մանուկյանի կատարմամբ, որտեղ հնչեցին կոմպոզիտորի ինչպես հարուստ կատարողական կենսագրություն ունեցող, այնպես էլ նոր վոկալ շարերը:

Վ. Մանուկյանի ստեղծագործությունները հնչել են թե՛ Հայաստանի առաջատար պետական կոլեկտիվների՝ Հայաստանի պետական սիմֆոնիկ նվագախմբի, Հայաստանի պետական կամերային նվագախմբի, Հայաստանի պետական կամերային երգչախմբի, «Հովեր» պետական կամերային երգչախմբի, հնագույն երաժշտության «Տաղարան» համույթի, «Հայաստանի փոքրիկ երգիչներ» երգչախմբի, «Արամ Խաչատրյան» լարային քառյակի մեկնաբանությամբ, թե՛ արտասահմանյան՝ Սոֆիայի պետական կամերային, Հելլբրոնի Վյուրթեմբերգ կամերային, “Madeira Classical Orchestra” Մադեյրայի դասական նվագախմբերի կատարմամբ, ինչպես հայ՝ դիրիժորներ Սերգեյ Սմբատյանի, Ռուբեն Ասատրյանի, Ռուբեն Ղազարյանի, Պետրոս Փափազյանի, խմբավարներ Էմմա Ծատուրյանի, Ռոբերտ Մլքեյանի, Սոնա Հովհաննիսյանի, դաշնակահարներ Հայկ Մելիքյանի, Շողեր Հովեյանի, ալտահար Վաչե Հովեյանի, ջութակահար Անի Աղաբեկյանի, մեներգիչներ Արաքսյա Դավթյանի, Հասմիկ Հացագործյանի, Աննա

¹⁸ Տե՛ս Ասատրյան Ա., Հայաստանի կոմպոզիտորների միություն-85, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2017, էջ 83-84:

Մայիլյանի, Հասմիկ Հարությունյանի, Գայանե Գեղամյանի, Իրինա Զաքյանի, Արմենուհի Սեյրանյանի, այնպես էլ օտարազգի կատարողական արվեստի ներկայացուցիչների՝ ջութակահար Մարիա-Էլիզաբեթ Լոթի, դիրիժոր Ռուի Պիներոյի և այլոց կատարմամբ:

Էդվարդ Միրզոյանը բարձր է գնահատել Վ. Մանուկյանի ստեղծագործությունը. «Վարդը օժտված, տաղանդավոր կոմպոզիտոր է: Իր ստեղծագործական կյանքի սկզբից ևեթ նա իրեն դրսևորեց որպես վառ և ինքնատիպ անհատականություն: Նրա ստեղծագործությունները, որպես կանոն, առանձնանում են վառ արտահայտված ազգային կոլորիտով, վարպետությամբ, բարձր պրոֆեսիոնալիզմով: Նա ստեղծում է բարձրարժեք երաժշտություն: Վարդի ստեղծագործություններն իրենց արժանի տեղն ունեն ժամանակակից հայկական երաժշտարվեստում»¹⁹:

Վ. Մանուկյանի ստեղծագործություններն աչքի են ընկնում ժողովրդական մեղեդիների և հայ հոգևոր երաժշտության բացառիկ նմուշների կիրառությամբ, ստեղծագործական անկեղծությամբ, վառ և արտահայտիչ կերպարայնությամբ, զգացմունքայնության և ինտելեկտուալ մակարդակի ճշգրիտ համադրությամբ, ձևի և բովանդակության կուռ ամբողջականությամբ:

Մանկավարժական գործունեություն

Ստեղծագործական ակտիվ գործունեությանը զուգընթաց Վ. Մանուկյանը 1989 թվականից առ այսօր Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Երաժշտության տեսության ամբիոնում վարում է «Վերլուծություն» առարկայի դասընթացը: 2002-ին ստացել է դոցենտի, իսկ 2011-ին՝ պրոֆեսորի գիտական կոչում «Երաժշտական արվեստ» մասնագիտությամբ: Տարբեր տարիների վարել է նաև «Հարմոնիա» և «Սոլֆեջիո» առարկաների դասընթացները, հրատարակել ուսումնամեթոդական ձեռնարկներ:

2006-ին «Հայաստան» հրատարակչությունը ՀՀ պետական պատվերով և Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի մեներգեցողության ամբիոնի երաշխավորությամբ լույս ընծայեց Վ. Մանուկյանի «Անուրջներ» խորագրով (վոկալ ստեղծագործություն-

¹⁹ Միրզոյան Է., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան», 2006, էջ 3:

ների ընտրանի) ժողովածուն, որը նախատեսված է միջին և բարձրագույն երաժշտական ուսումնական հաստատությունների կրթական ծրագրերում ընդգրկելու համար: «Անուրջներ» ժողովածուն պարունակում է կոմպոզիտորի՝ տարբեր տարիներին գրած վոկալ շարքերի ընտրանին, ինչպես նաև ձայնի և դաշնամուրի համար ստեղծագործություններ, որոնք գեղարվեստական արժեք են ներկայացնում կատարողական արվեստի առումով և կիեռաքրքրեն թե՛ կոնսերվատորիայի, թե՛ ուսումնարանի ուսանողներին: Ժողովածուում ներառվել են «Իմ բալենի»՝ Հովիկ Հովեյանի խոսքերով, «Գիշերերգ»՝ Հովհաննես Թումանյանի խոսքերով, «Անուրջներ»՝ Մանվել Ադամյանի խոսքերով, «Սիրո երգեր»՝ Մատթեոս Զարիֆյանի խոսքերով, «Բրգնկա տաղիկներ»՝ Դանիել Վարուժանի խոսքերով, «Հեռացումի երգեր»՝ Եղիշե Չարենցի խոսքերով վոկալ շարքերը, «Մուր աշուն», «Մայր իմ» և «Հայաստան աշխարհ»՝ Հովիկ Հովեյանի խոսքերով, Մենախոսություն՝ Ս. Վանի խոսքերով երգերը: Ինչպես նշում է հատորի առաջաբանի հեղինակ՝ արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Կարինե Զաղացպանյանը. «Ստեղծագործական առաջին իսկ քայլերից Վ. Մանուկյանն աչքի է ընկել յուրովի երաժշտականությամբ, մեղեդիական մտքի բազմատեսակ արտահայտչականությամբ, խոսքի և մեղեդու նրբագեղ ելևէջների ճշգրիտ հարաբերակցությամբ և առոգանության հուզականությամբ»²⁰:

Նույն թվականին ՀՀ պետական պատվերով և Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի խմբավարական ամբիոնի երաշխավորությամբ լույս է ընծայվել կոմպոզիտորի «Անուրջներ» խորագրով երկհատորյակի երկրորդ՝ «Ղողանջներ» գիրքը, որն ընդգրկում է կոմպոզիտորի խմբերգային ստեղծագործությունների ընտրանին: Ժողովածուում ներառված ստեղծագործությունները տպագրվել են առաջին անգամ և նույնպես նախատեսված են միջին և բարձրագույն երաժշտական ուսումնական հաստատությունների կրթական ծրագրերում ընդգրկելու համար: Ինչպես նշում է Հայաստանի երաժշտական ընկերության նախագահ, ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ Դավիթ Ղազարյանը. «Խմբերգային երաժշտության մեջ բարձրագույն ձևը a cappella երգեցողությունն է (առանց նվագակցու-

²⁰ Զաղացպանյան Կ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան», 2006, էջ 4:

թյան): Այն կատարյալ հաջողվում է էմոցիոնալ և անհանգիստ կոմպոզիտորին: Իսկ ծայնի համար նրա ստեղծագործությունները վերարտադրում են մարդկային ծայնի բոլոր հնարավորություններն ու նրբերանգները: Կոմպոզիտորի համար շատ է կարևորվում դաշնամուրի նվագակցությունը, որը չափազանց ինքնուրույն, բայց և մի ամբողջություն է ծայնի խոսքի հետ»²¹: Ժողովածուում ընդգրկվել են a cappella խառը երկսեռ երգչախմբի համար գրված «Ղողանջներ»՝ Հովհաննես Թումանյանի խոսքերով, «Աշնան տեսիլք»՝ Ե. Ջաբենցի խոսքերով, «Առ ցողիկն ի վարդի»՝ Դ. Վարուժանի խոսքերով և «Աշնան երգեր»՝ Հովիկ Հովեյանի խոսքերով խմբերգաշարերը, ինչպես նաև «Աղոթք»՝ Կոմիտասի խոսքերով, «Գաղթական»՝ Վաչագան Հովհաննիսյանի խոսքերով, Պոեմը՝ Վ. Տերյանի խոսքերով և «Ժողովրդական հարսանիք» խմբերգերը: Հատորների առաջաբանը գրել է երաժշտագետ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Կարինե Զաղացպանյանը:

Վարդ Մանուկյանի ստեղծագործությունների ժողովածուները մեծ հետաքրքրություն են առաջացրել Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի մեներգեցողության ամբիոնի դասախոսներ՝ ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, պրոֆեսոր Գայանե Գեղամյանի, ՀՀ վաստակավոր արտիստ, պրոֆեսոր Արմենուհի Սեյրանյանի և միջազգային մրցույթների դափնեկիր, պրոֆեսոր Ռեբեկա Օջախյանի և Աննա Մայիլյանի մասնագիտական դասաբաններում, իսկ վերջին տարիներին ներառվել են նաև պետական ավարտական քննությունների դիպլոմային ծրագրերում:

Պետական պարգևներ

2016-ին արվեստի և մշակույթի բնագավառներում ունեցած նշանակալի ավանդի համար Վ. Մանուկյանը պարգևատրվել է ՀՀ վարչապետի հուշամեդալով, իսկ 2017-ին, Հայաստանի կոմպոզիտորների միության հիմնադրման 85-ամյակի առթիվ երաժշտարվեստի բնագավառում ունեցած վաստակի համար նրան շնորհվել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչում:

Եզրակացություն

Վարդ Մանուկյանի ստեղծագործական գործունեությունն ընթա-

²¹ **Ղազարյան Դ.**, «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան», 2006, էջ 3:

ցել է հետևյալ հիմնական ուղղություններով՝ ստեղծագործական և մանկավարժական.

1. Կոմպոզիտորը ծավալել է ակտիվ ստեղծագործական գործունեություն հետևյալ՝ կանտատ-օրատորիալ, սիմֆոնիկ, կամերային, խմբերգային, վոկալ, էստրադային և ջազ երաժշտության ժանրերում, որտեղ գերակշռում են վոկալ և խմբերգային երկերը: Նրա ստեղծագործությունները հնչել են Ռուսաստանում, Ֆրանսիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Գերմանիայում, Իտալիայում, Պորտուգալիայում, Լեհաստանում, Բուլղարիայում, Լիբանանում, Սիրիայում, Իրաքում, Կիպրոսում և այլուր:
2. Ստեղծագործական գործունեությանը զուգընթաց կոմպոզիտորը ծավալել է նաև մանկավարժական գործունեություն: «Անուրջներ» խորագրով նրա վոկալ և խմբերգային ստեղծագործություններից բաղկացած երկհատորյա ուսումնամեթոդական ձեռնարկը նախատեսված է միջին և բարձրագույն երաժշտական ուսումնական հաստատությունների կրթական ծրագրերում ընդգրկելու համար:

ՑԱՆԿ

ՎԱՐԴ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

Նվագախմբային ստեղծագործություններ

Ստեղծագործության անվանումը, նվիրում	Ստեղծման տարեթիվը	Առաջին կատարման տարեթիվը, վայրը և առաջին կատարող(ների) անունը	Հրատարակություն
«Պոեմ» սիմֆոնիկ նվագախմբի համար	1978	-	Ձեռագիր
«Լուսնի երգը» վոկալ սիմֆոնիկ պոեմ, խոսք՝ Ռազմիկ Դավդյանի	1978	-	Ձեռագիր
«Վահագնին»	1979	-	

օրատորիա երգչախմբի, սիմֆոնիկ նվագախմբի և մենակատարների համար			
«Սասունցիներ» ռապսոդիա ալտի և լարային նվագախմբի համար	2008	2008, Սոֆիա, Սոֆիայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ, Վաչե Հովեյան (ալտ), Պետրոս Փափազյան (դիրիժոր)	Ձեռագիր
«Էլեգիա» ալտի և լարային նվագախմբի համար	2010		Ձեռագիր
«Խոստովանություն» սիմֆոնիա լարային նվագախմբի և տամ- տամի համար	2011	2011, Երևան, Հայաստանի պետական երիտասարդական նվագախումբ, Սերգեյ Սմբատյան (դիրիժոր)	Ձեռագիր
Կոնցերտ ջութակի, ալտի և լարային նվագախմբի համար	2013	2013, Հելսինկի, Հելսինկի Վյուրթեմբերգ կամերային նվագախումբ, Անի Աղաբեկյան (ջութակ) Վաչե Հովեյան (ալտ), Ռուբեն Ղազարյան (դիրիժոր)	Ձեռագիր
«Տաղեր և խաղեր» կանտատ, երկսեռ երգչախմբի և լարային նվագախմբի համար	2018	-	Ձեռագիր

Կամերային ստեղծագործություններ

Ստեղծագործության անվանումը, նվիրում	Ստեղծման տարեթիվը	Առաջին կատարման տարեթիվը, վայրը և առաջին կատարող(ներ)ի անունը	Հրատարակություն
Լարային Կվարտետ	1977	-	Ձեռագիր
Փողային կվինտետ	1977	-	Ձեռագիր
«Դու չկաս» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Պարույր Սևակի	1978	1978, Մոսկվա, Համամիութենական մրցույթ, Հասմիկ Հացագործյան (սոպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
«Տրիպտիխ» ծայնի և լարային կվարտետի համար, խոսք՝ Եղիշե Չարենցի	1981	-	Ձեռագիր
«Գիշերային մանուշակներ» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովելյանի	1984	1984, Երևան, Արաքսյա Դավթյան (սոպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
Սոնատ թավջութակի և դաշնամուրի համար	1985	-	Ձեռագիր
«Իրիկվան ծայներ» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Միսաք Մեծարենցի	1985	-	Ձեռագիր
«Կարմիր վարդեր» վոկալ շարք ծայնի	1986	1987, Դիլիջան, Անդրկոկկասյան	Ձեռագիր

և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Արթուր Ռեմբոյի և Պոլ Վեռլենի (վերջինի հայերեն թարգմ.՝ Վ. Տերյանի)		հանրապետությունների երիտասարդ կոմպոզիտորների փառատոն, Նոնա Մանոյան (սուպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	
«Բրզնկա տաղիկներ» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Դանիել Վարուժանի	1988	Երևան, Աննա Մայիլյան (սուպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 49-62:
«Մանրանվագներ» լարային տրիոյի համար	1990		Ձեռագիր
«Տրիպտիխ» երեք մանրանվագ ֆլեյտայի և դաշնամուրի համար	1990	1990, Երևան, Տիգրան Գևորգյան (ֆլեյտա), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
«Իմ բալենի» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի	1993	1993, Երևան, Հայաստանի կոմպոզիտորների միության մրցույթ, Իրինա Զաքյան (սուպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 5-16:
«Գիշերերգ» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովհաննես Թումանյանի	1994	1995, Փարիզ, Վարդ Մանուկյանի հեղինակային համերգ, Աննա Մայիլյան (սուպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան»

			հրատ., 2006, էջ 17-26:
Պետրոս Ղափանցի «Առավոտյան քաղցր և անուշ» տաղի դաշնակում ծայնի և դաշնամուրի համար	1994	1995, Փարիզ, Վարդ Մանուկյանի հեղինակային համերգ, Աննա Մայիլյան (սոպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
Պաղտասար Դպիր «Ի ննջման էդ արքայական» տաղի դաշնակում ծայնի և դաշնամուրի համար	1994	1994, Երևան, Կոմիտասի ծննդյան 125-ամյակին նվիրված մրցույթ, Աննա Մայիլյան (սոպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	
Գրիգոր Նարեկացի «Հավիկ» տաղի դաշնակում ծայնի և դաշնամուրի համար	1994	1994, Երևան, Կոմիտասի ծննդյան 125-ամյակին նվիրված մրցույթ, Աննա Մայիլյան (սոպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	
«Սիրո երգեր» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Մաթևոս Զարիֆյանի	1995	1995, Փարիզ, Վարդ Մանուկյանի հեղինակային համերգ, Աննա Մայիլյան (սոպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 39-48:
«Անուրջներ» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Մանվել Ադամյանի	1996	-	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան,

			«Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 27-38:
«Արծաթե թախիժ» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի, նվիրվել է Մարո Մարգարյանին	1995	1995, Երևան, Մարո Մարգարյանի ծննդյան 80-ամյա հոբելյանին նվիրված համերգ, Աննա Մայիլյան (սոպրանո), Մարգարիտ Սարգսյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
«Հեռացումի երգեր» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Եղիշե Չարենցի	1997	-	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 63-74:
«Սենտիմենտալ երգեր» վոկալ շարք ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Վ. Տերյանի	2000	-	Ձեռագիր
«Պոեմ» դաշնամուրի համար, նվիրվել է սիրելի դասերը՝ Շողեր Հովեյանին	2001	Երևան, 2001, «Հայաստանի ժառանգություն. երիտասարդ տաղանդներ» համահայկական միջազգային մրցույթ, Շողեր Հովեյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
«Տաղեր և խաղեր» ծայնի և ժողովրդական նվագարանների համար	2002	-	Ձեռագիր

Մխիթար Այրիվանեցի «Սիրտ իմ սասանի» գանձերգ փոխադրում ակտի և դաշնամուրի համար	2004	Երևան, Վաչե Հովեյան (ակտ), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
Գրիգոր Նարեկացի «Հավիկ» տաղի փոխադրում ակտի և դաշնամուրի համար	2004	Երևան, Վաչե Հովեյան (ակտ) Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	
«Նվիրում Սայաթ-Նովային» սյուիտ լարային քառյակի համար	2009	Երևան, Արամ Խաչատրյան լարային քառյակ, Մերի Մարգարյան (1-ին ջութակ), Հայկ Վարդանյան (2-րդ ջութակ), Վաչե Հովեյան (ակտ), Արամ Թալալյան (թավջութակ)	Ձեռագիր
Էլեգիա ակտի և դաշնամուրի համար	2010		Ձեռագիր

Երգչախմբային ստեղծագործություններ

Ստեղծագործության անվանումը, նվիրում	Ստեղծման տարեթիվը	Առաջին կատարման տարեթիվը, վայրը և առաջին կատարող(ների) անունը	Հրատարակություն
Չակոնա խմբերգ երկու մենակատարի և ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար	1977	-	Ձեռագիր
«Պոեմ» ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝	1978	-	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային

Վահան Տերյանի			ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 71-87:
«Երեք մանրանվագ» խմբերգաշար, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Մարո Մարգարյանի	1980	-	Ձեռագիր
«Հաղթական» խմբերգային պոեմ, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Վաչագան Հովհաննիսյանի	1985	-	Ձեռագիր
«Աշնան երգեր» խմբերգաշար, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Հովհիկ Հովեյանի	1986	1986, Երևան, Արամ Տեր-Հովհաննիսյանի անվան երգչախումբ, Էմմա Ծատուրյան (խմբավար)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 61-70:
«Աշնան տեսիլք» խմբերգաշար, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Եղիշե Չարենցի	1988	1998, Երևան, «Ավետիս» երգչախումբ, Նաիրի Պարտակչյան (խմբավար)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային ստեղծագործությունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 25-39:

«Առ ցողիկն ի վարդի» խմբերգաշար, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Դանիել Վարուժանի	1989	1990, Երևան, Հայաստանի կույրերի միավորման երգչախումբ, Կառլեն Ալեքսանյան (խմբավար)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 45-60:
«Ղողանջներ» խմբերգաշար, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Հովհաննես Թումանյանի	1994	1994, Երևան, Հովհաննես Թումանյանի 125-ամյակին նվիրված հորեյանական միջոցառում	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 5-24:
«Աղոթք» , ա կապելլա խմբերգ երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Կոմիտասի	1995	-	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 40-44:
«Գյուղական հարսանիք» խմբերգային պոեմ, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար	1996	-	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» գիրք II. Ղողանջներ (խմբերգային ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան, «Հայաստան»

			հրատ., 2006, էջ 88-100:
«Ձոներգ եկեղեցուն» ա կապելլա երգչախմբի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի	1998	-	
«Կեսգիշերային մեղեդի» խմբերգ երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի	2006	2016, Երևան, «Հովեր» պետական կամերային երգչախումբ, Սոնա Հովհաննիսյան (խմբավար), քանաստեղծ Հովիկ Հովեյանի «Կեսգիշերային լիրերտո» գրքի շնորհանդես	
Արմավիրի մարզի օրհներգ երգչախմբի համար խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի	2009	2009, Արմավիր, «Ավետիս» երգչախումբ, Նաիրի Պարտակչյան (խմբավար)	Ձեռագիր
«Նոր տարի» երգ մանկական երգչախմբի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի	2010	2022, Երևան, «Հայաստանի ամենափոքրիկ երգիչներ» երգչախումբ, Մարինե Ավետիսյան (խմբավար), Ռիմա Գևորգյան (դաշնամուր)	Ձեռագիր
«Լուսեղեն երազ» խմբերգաշար, ա կապելլա երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Ավետիք Իսահակյանի	2010	-	Ձեռագիր
Սյունիքի մարզի օրհներգ,	2010	-	Ձեռագիր

խոսք՝ Հովհիկ Հովեյանի			
«Կատու-գիշեր» խմբերգաշար երկսեռ երգչախմբի համար, խոսք՝ Հովհիկ Հովեյանի	2017	2017, Երևան, Հայաստանի պետական կամերային երգչախումբ, Ռոբերտ Մլքեյան (խմբավար)	Ձեռագիր

Վոկալ ստեղծագործություններ

Ստեղծագործու- թյան անվանումը, նվիրում	Ստեղծման տարեթիվը	Առաջին կատարման տարեթիվը, վայրը և առաջին կատարող(ների) անունը	Հրատարակու- թյուն
«Նվիրում կապույտին» ռոմանս, խոսք՝ Եղիշե Չարենցի	1975	-	Ձեռագիր
«Հեռացումի անուրջներ» ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Եղիշե Չարենցի	1999	-	Ձեռագիր
«Հայաստան աշխարհ» ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովհիկ Հովեյանի	2001	2005, Երևան, Աննա Մայիլյան (սոպրանո), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 101-110:
«Մենախոսություն» ծայնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Սոնա Վանի	2004	2004, Երևան, Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխություն, Էմմա Պետրոսյան (մենակատար)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծա- գործությունների ընտրանի), Երևան «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 75-84:

«Աշնանային երգ»՝ ծայնի և ջազ տրիոյի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի	2006	2016, Երևան, Էմմի (մենակատար), Արմեն Հյուսնունց (սաքսոֆոն), Վարդ Մանուկյան (դաշնամուր), Սիմոն Դուլմազյան (կոնտրաբաս), բանաստեղծ Հովիկ Հովեյանի «Կեսգիշերային լիրոնտո» գրքի շնորհանդես	Ձեռագիր
«Մոլոր աշուն» բարիտոնի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի	2006	-	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 85-89:
«Մայր իմ» մեցցո-սոպրանոյի և դաշնամուրի համար, խոսք՝ Հովիկ Հովեյանի, նվիրված է թանկագին մայրիկին՝ Լաուրա Հարությունյանին	2006	2006, Երևան, Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխություն, Էմմա Պետրոսյան (մենակատար)	Մանուկյան Վ., «Անուրջներ» (վոկալ ստեղծագործու- թյունների ընտրանի), Երևան «Հայաստան» հրատ., 2006, էջ 75-84:

ТВОРЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА ВАРД МАНУКЯН

ЛИЛИТ АРТЕМЯН

В статье представлена творческая деятельность одной из замечательных представительниц современного армянского композиторского искусства, талантливого композитора, Заслуженного деятеля искусств РА, лауреата Всесоюзного и Республиканского конкурсов, профессора Вард Геворговны Манукян (1955). Впервые всесторонне изучены и представлены два основных направ-

ления деятельности Вард Манукян – творческая и педагогическая, связанные с ними фактические материалы и полный список произведений композитора. Композитор жила плодотворной творческой жизнью. Ею были созданы произведения в кантатно-ораториальном, симфоническом, камерном, хоровом, вокальном, эстрадном и джазовом музыкальных жанрах, в которых преобладают вокальные и хоровые произведения. Наряду с творческой деятельностью В. Манукян преподавала в Ереванской государственной консерватории им. Комитаса. Двухтомное учебное пособие «Անիրջներ» (“Грезы”) с ее вокальными и хоровыми произведениями предназначено для включения в образовательные программы средних и высших музыкальных учебных заведений.

Ключевые слова: Вард Манукян, композитор, оратория, кантата, симфония “Исповедь”, камерная музыка, вокальная музыка, хоровая музыка.

THE COMPOSER VARD MANUKYAN'S CREATIVE PORTRAIT

LILIT ARTEMYAN

The article presents the creative portrait of one of the well-known representatives of contemporary Armenian composition art, the talented composer and music theorist, Honorary Worker of Art of the Republic of Armenia, winner of All-Union and Republic competitions, Professor Vard Manukyan (1955). For the first time, Vard Manukyan's two main activities – creative and pedagogical, the related to them factual materials and her complete list of works are comprehensively studied and presented. A fruitful composer, Vard Manukyan wrote music in the following genres: cantata-oratorio, symphonic, chamber, choral and vocal, pop and jazz music, in which vocal and choral works predominate. Along with her creative activity, the composer also taught at the Komitas Yerevan State Conservatory. The two-volume textbook with her vocal and choral works «Անիրջներ» (“Dreams”) is intended for inclusion in the teaching programs of secondary and higher musical educational institutions.

Key words: Vard Manukyan, composer, oratorio, cantata, Symphony “Confession”, chamber music, vocal music, choral music.